

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

เรื่อง : พระแก้วมรกตของไทย

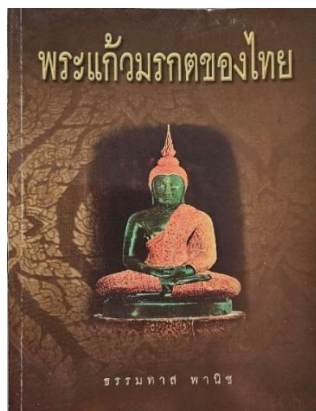
ผู้เขียน : ธรรมทาส พานิช

สำนักพิมพ์ : อรุณวิทยา

พิมพ์ครั้งที่ : 6

ปีที่พิมพ์ : 2551

จำนวนหน้า : 149 หน้า

พระมหาธงชัย วณฺณวิโร (วรรณวีระ)

Phramaha Tongchai Wannavero (Wannawira)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

Nakhon Si Thammarat Campus

E-mail: kuper2478@gmail.com

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง “พระแก้วมรกตของไทย” คือหนังสือเรื่องราวประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญและทรงคุณค่าที่สุดของชาติไทย ทว่าเรื่องราวประวัติความเป็นมายังคงคลุมเครือจนยากแก่การสรุปหาข้อยุติที่แท้จริงได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงได้เสนออีกหนึ่งข้อสมมติฐานที่มีความสอดคล้องกับความเป็นไปได้ในเรื่องความเป็นมาของพระแก้วมรกตโดยประกอบหลักฐานจากเอกสารวิชาการทั้งจดหมายเหตุจีน วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงข้อสมมติฐานของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างชาติที่สอดคล้องกับแนวคิดนี้เพื่อเป็นข้อเสนอสู่สังคมอีกทางหนึ่ง และเพื่อให้ใกล้เคียงความชัดเจน หรืออย่างน้อยก็เป็นประโยชน์แก่การศึกษาของชนรุ่นหลังให้ได้ศึกษาต่อยอดกันต่อไป

พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปที่แกะสลักจากหยกอ่อนเนไฟรต์ (Nephrite) สีเขียว ตั้งมรกตเป็นพระพุทธรูปสกุลศิลปะก่อนเชียงแสนถึงศิลปะเชียงแสน ในหนังสือรัตนพิมพวงศ์ ระบุว่าพบครั้งแรกที่วัดป่าญะ (วัดพระแก้ว) ตำบลเวียง เมืองเชียงราย ในปี พ.ศ. 1977 ภายหลัง

ได้รับบทความ: 12 กันยายน 2567; แก้ไขบทความ: 27 พฤศจิกายน 2567; ตอบรับตีพิมพ์: 4 ธันวาคม 2567

Received: September 12, 2024; Revised: November 27, 2024; Accepted: December 4, 2024

ได้นำขึ้นข้างไปอยู่วัดพระแก้วดอนเต้าที่นครลำปาง ต่อมาในสมัยพระเจ้าติโลกราชได้เชิญพระแก้วมรกตมายังเชียงใหม่ และเมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาครองกรุงเชียงใหม่ภายหลังได้เชิญพระแก้วมรกตกลับหลวงพระบางไปด้วย เมื่อล้านช้างย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมาเวียงจันทน์ก็เชิญพระแก้วมรกตลงมาด้วย ต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวงได้ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางมาจากเวียงจันทน์ (ลาว) ประดิษฐานไว้ที่วัดอรุณราชวราราม เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระองค์แล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตลงเรือพระที่นั่งเสด็จข้ามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามาประดิษฐานยังวัดพระศรีรัตนศาสดารามจนถึงปัจจุบัน

เรื่องเล่าของพระแก้วมรกตก่อนหน้านั้นยังคลุมเครือมีส่วนที่พอเชื่อถือได้จากวรรณกรรมที่บันทึกอยู่ก่อนแล้วว่าพระแก้วมรกตสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 500 โดยพระนาคเสนเถระ วัดโศการาม กรุงปัญจา ในแผ่นดินพระเจ้ามิลินท์ พระอินทร์พร้อมกับพระวิษณุกรรมเทพบุตรได้นำแก้วสีเขียวที่ बनाมาจำลองเป็นพระพุทธรูปถวายให้พระนาคเสน ขนานพระนามว่า “พระพุทธรัตนพรรณมณีมรกต” ต่อมาพระนาคเสนจึงได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุลงไปในพระพุทธรัตนพรรณมณีมรกต 7 พระองค์ คือพระโมลี พระนลาฏ พระนาภี พระหัตถ์ซ้าย-ขวา และพระเพลาซ้าย-ขวา ในส่วนของเรื่องราวละเอียดควรพิจารณาจากหนังสือเล่มนี้ต่อไป

แรงบันดาลใจในการวิจารณ์หนังสือ “พระแก้วมรกตของไทย” เนื่องด้วยพระแก้วมรกตนั้นเป็นพระพุทธรูปสำคัญของประเทศไทย เป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนิกชนในชาติ และเป็นที่มาส่วนหนึ่งของชื่อกรุงเทพมหานคร ดังในท่อนที่ว่า “กรุงเทพมหานคร - นครอันยิ่งใหญ่ของเทพ, อมรรัตนโกสินทร์ - เป็นคลังแก้วของเทพอันยิ่งใหญ่ (หมายถึงที่เก็บพระแก้วมรกต)” พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปปฏิมาที่มาจากชื่อกรุงเทพมหานครเมืองหลวงอันเป็นราชธานีของประเทศไทยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกตซึ่งปัจจุบันประดิษฐานไว้อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (หรือวัดพระแก้ว) ในพระบรมมหาราชวังอันเป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง และที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของมหาชน อีกทั้งนอกจากจะทรงคุณค่าดังที่กล่าวมาแล้วยังมีนัยสำคัญในด้านการแสดงถึงอำนาจในทางการเมืองด้วย และแสดงถึงความสำคัญของพระบรมมหาราชวังและกรุงเทพมหานครที่เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย และในภาคเศรษฐกิจแล้วก็ยังมีผลต่อการท่องเที่ยวสร้างเม็ดเงินกระตุ้นเศรษฐกิจของชาติได้เป็นอย่างมาก จึงนับเป็นสิ่งมงคลที่สำคัญสูงสุดควรที่ชาวไทยจะศึกษาเรียนรู้ ผู้วิจารณ์จึงสนใจและจำเป็นที่จะศึกษาประวัติเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นที่น่าสนใจเรื่องพระแก้วมรกตของไทย ในจุดที่แม้ว่าพระแก้วมรกตนั้นจะมีค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสังคมที่สูงส่งทั้งทางรูปธรรมและต่อทางจิตใจเพียงใด หากแต่ใน

เรื่องความเป็นมาที่ยังคลุมเครือ เพื่อให้เกิดความประโยชน์ในการศึกษาให้เกิดความเข้าใจที่ใกล้กับความจริงให้มากที่สุด และทราบถึงข้อมูลแท้จริงของพระแก้วมรกตว่าเป็นมาอย่างไร และมีความสอดคล้องกับตำราข้อมูลทางพระพุทธศาสนาอย่างไร จึงต้องควรศึกษาอย่างละเอียด ผู้วิจารณ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษารายละเอียดที่แท้จริงในเรื่อง “พระแก้วมรกตของไทย” เพื่อให้มีความเข้าใจในความเป็นมาที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาต่อไป

2. เนื้อหาหนังสือ “โครงสร้างและสาระสำคัญของหนังสือ”

การวิจารณ์หนังสือ “พระแก้วมรกตของไทย” ผู้วิจารณ์ขอสรุปเนื้อหาโดยย่อของหนังสือ ดังนี้

บทที่ 1 พระอรหันต์ และพระโพธิสัตว์สร้างพระแก้วมรกต

ผู้เขียนบอกเล่าถึงความเป็นมาของอาณาจักรโบราณบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน โดยมีนครพนม อาณาจักรตามพรลิงค์ และนครศรีโพธิ์ไชยา โดยกษัตริย์ล้วนมีนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมโศกราช” ทั้งสิ้น เพราะเป็นลูกหลานของพระเจ้าศรีธรรมโศกที่ในประเทศอินเดีย จึงเรียกชื่อพระนครอีกอย่างหนึ่งว่า “ปาตลีบุตร” โดยมีหลักฐานสอดคล้องกับโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีที่นายสวนมหาดเล็กแต่งมีคำว่า “ปาตลีบุตร” ใช้เรียกนามเมืองนครศรีธรรมราช และสอดคล้องกับคำกลอนลายแทงประจำเจดีย์วัดแก้วไชยาว่า “เจดีย์วัดแก้วศรีธรรมโศกราชสร้างแล้ว แลเห็นเรื่องรอง สี่เท้าพระบาท เหยียบปากพะเนียงทอง ผู้ใดคิดตองกินไม่สิ้นเอย”

ตำนานพระแก้วมรกตที่คนไทยมักจดจำพระนามกษัตริย์และราชบุตรที่ร่วมกันสร้างพระแก้วมรกตถวายพระนาคเสนว่า “พระอินทร์และพระวิษณุกรรมเทพบุตร” โดยผู้เขียนได้เห็นว่ามีนาม “พระอินทร์” ตามภาษาสันสกฤตว่า “ศรีนทรวรมเทวะ” นั้นตรงตามประวัติศาสตร์ศรีวิชัยที่ระบุว่าพระอินทร์เสวยราชสมบัติในระยะ พ.ศ. 1230-1270 ส่วนนามว่า “พระวิษณุกรรมเทพบุตร” มีพระนามในจารึกกรุงศรีวิชัย พ.ศ. 1318 พบที่วัดใหญ่ไชยาวาพระวิษณุทรงเสวยราช ในระยะประมาณ พ.ศ. 1270-1330 ได้ทรงสร้างปราสาทอีก 3 หลัง คือวัดหลวง วัดแก้ว และวัดเวียง ซึ่งผู้เขียนเห็นในเรื่องพุทธศิลป์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระแก้วมรกตซึ่งมีลักษณะที่สอดคล้องกัน ซึ่งมีลักษณะพระพักตร์แสดงออกถึงพระนิพพานคือความสงบเย็น

ผู้เขียนได้เน้นแนวคิดที่พระอรหันต์ 2 พระองค์คือพระนาคเสนและพระมหาธรรมรักขิตเถระเจ้าพร้อมทั้งพระอินทร์เทพและพระวิษณุผู้เป็นกษัตริย์แห่งศรีวิชัยได้ร่วมกันสร้างพระแก้วมรกตขึ้น โดยปฏิเสธตำนานพระแก้วมรกตที่เกิดขึ้นที่อินเดีย เพราะไม่มีหลักฐานวรรณคดีในเรื่องพระแก้วมรกตในอินเดียและศรีลังกาเลย และแย้งว่าเรื่องพระนาคเสนในตำนานมิลินท

ปัญหานั้นเป็นเรื่องเมื่อสมัย พ.ศ. 500 ส่วนรูปเคารพพระพุทธรูปและโพธิสัตว์เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโนชกะประมาณ พ.ศ. 621 จึงไม่น่าจะเป็นไปได้

ส่วนคำว่า “กรุงปาตลีบุตร” ไม่ใช่ที่อินเดียแต่เป็นที่ประเทศไทย โดยเทียบเคียงกับวรรณกรรมในเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ และมูลศาสนา ซึ่งมีเรื่องเล่าตรงกันถึงเรื่องการก่อตั้งนครทวารวดี มอญ ละโว้ และกล่าวถึงกษัตริย์ไศเลนทร์องค์สุดท้าย เมื่อ พ.ศ. 1260 พระนามว่าสิริธรรมกิตติยกกองทัพไปปราบละโว้ ประมาณ พ.ศ. 1400 ลูกหลานของพระเจ้าสิริธรรมกิตติ พระนามว่าอาทิตยราชย้ายมาตั้งนครที่ทวารวดีศรีอยุธยา แล้วยกกองทัพไปเอาพระแก้วมรกตกลับจากนครอินทรีปัตนนครหลวงมาไว้ที่กรุงอยุธยาในช่วงประมาณ พ.ศ. 1540

ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดที่พระแก้วมรกตเป็นของไทยอยู่แล้ว แต่ฝรั่งได้เขียนถึงประวัติศาสตร์ไทยเพื่อสอนชาวเขมรและลาวว่าคนไทยเป็นผู้แย่งเอาพระแก้วมรกตจากเขมรและลาวและตำนานการอัญเชิญพระบรมธาตุไว้ในพระแก้วมรกต 7 องค์นั้น ได้เสนอลักษณะ 2 แนวคิดที่ว่าฝ่ายโลกิยนั่น “พระบรมธาตุ” แล้วหมายถึงอัฐิที่คงอยู่ของพระอรหันต์ ส่วนฝ่ายโลกุตระแฝงเรื่องคติธรรมะในเรื่องพระนิพพานไว้นั่นเอง

สรุปตำนานพระแก้วมรกตตามแนวคิดของผู้เขียนได้ระบุว่า กรุงปาตลีบุตรซึ่งมีกษัตริย์ผู้ครองกรุงคือพระอินทร์และพระวิฆณุกรรมเทพบุตร คือนครศรีโพธิตามประวัติศาสตร์ศรีวิชัย โดยการได้ไปนำหินจากนครโยนก (สิบสองปันนา) มาสร้างและประดิษฐานที่วัดโศการาม (วัดแก้วในปัจจุบัน) ต่อมาในกรุงศรีวิชัยสมัยพระเจ้าศิริธรรมกิตติเกิดสงครามจึงได้เก็บรักษาพระแก้วมรกตลงเรือสำเภาร่วมกับพระปฏิมากรรมชาติไปกรุงกัมพูชาวิสัย ในส่วนช่วงท้ายบทได้นำเสนอบันทึกเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 พระแก้วมรกตเสด็จไปโปรดสัตว์ทั่วทุกมณฑลในแดนไทย

ในช่วงเริ่มต้นของบทได้กล่าวถึงตำนานการสร้างพระบรมธาตุเมืองนครและการตั้งบ้านเมืองจนเจริญรุ่งเรือง เป็นมหานครที่รุ่งเรืองมากในทางธรรม และยังเสนอแนวคิดแย่งตำนานพระแก้วมรกตที่เล่ากันถึงพระนามของพระเจ้าอนุรุทธแห่งนครพุกามที่ได้เสด็จมาขอคัดลอกพระไตรปิฎกและพระแก้วมรกตลงเรือสำเภากลับพระนครนั้นเป็นคนละองค์กับพระเจ้าอนุรุทธะที่ตั้งจุลศักราชใน พ.ศ. 1181 เพราะคำว่าอนุรุทธะนี้ ใช้เรียกพระนามกษัตริย์มอญหลายพระองค์ซึ่งในคราวตั้งจุลศักราชนั้นกษัตริย์ในดินแดนล้านนาได้ไปประชุมกันทั่ววันแต่กษัตริย์ที่หริภุญชัยและสวรรคโลกไม่ได้ไปร่วมประชุมพงศาวดารเหนือของไทยเขียนแข่งไว้ว่า “พอตั้งจุลศักราชได้ปีเดียวก็สวรรคต พระเจ้ากากรรณดิศราชโอรสของพระเจ้าอนุรุทธยกทัพมาพยายามปราบละโว้ 7 ปีและสร้างพระปโทนเจดีย์ไว้ที่นครปฐมเมื่อ พ.ศ. 1199 ส่วนหลานของพระองค์ ใน พ.ศ. 1400

ได้ยกกองทัพมาไปยังนครศรีธรรมราชแล้วขอพระแก้วมรกตลงสำเภาไปเมืองมอญ แต่สามารถนำเพียงพระไตรปิฎกกลับไปได้ส่วนเรือบรรทุกพระแก้วมรกตได้ไปขึ้นที่เกาะลังกา

ผู้เขียนได้แย้งในเรื่องเกาะลังกาว่า เมื่อสามารถนำกองทัพมาจากเมืองมอญและพาเรือนำพระแก้วมรกตหนีไปขึ้นที่นครอินทรีปัตได้ เมื่อจะกลับคงต้องกลับทางเดิม โดยผู้เขียนเห็นว่าคำว่า “ลังกา” นั้นก็น่าจะใช้ที่ลังกาทวีป แต่น่าจะเป็นลังกาที่นครศรีธรรมราช เพราะเมื่อนำพระแก้วมรกตกลับมา พวกไศเลนทรวังศทางนครตามพรลิงค์ได้เตรียมคนอยู่ในเรือสำเภา เมื่อเรือออกสู่ทะเลอ่าวไทยก็ประหารพวกมอญที่คุมเรือเสียแล้วนำเรือไปยังเมืองอินทรีปัต อีกทั้งเพราะคำว่าลังกาแปลว่าเมืองที่เป็นคลังพระไตรปิฎก คำว่า “ลังกาทวีปกัมโพชวิสัย” ในตำนานพระแก้วมรกต หมายความว่า เมืองที่มีพระไตรปิฎกให้คัดลอกของชาวกัมโพช คือเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยนั้นยังมีชื่อว่า “นครตามพรลิงค์” มีพระไตรปิฎกให้คัดลอกหลายยุคหลายสมัย และในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ยังมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระเจ้าแผ่นดินเกาะลังกา มีตำนานพระธนกุมารพระนางเหมขลาพ้องกับตำนานของชาวลังกา ซึ่งคำว่า “กัมโพช” เป็นคำที่ชาวโยนกเรียกเรียกชาวใต้ตามตำนานทางแดนโยนก (ธรรมทาส พานิข, 2551)

ซึ่งเมืองอินทรีปัตนี้ผู้เขียนได้นำเสนอน่าจะเป็นเมืองของพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ในตำนาน หรือยโสธรมเทวะในประวัติศาสตร์ พ.ศ. 1432-1443 เพราะช่วงนั้นเมืองพระนครกำลังมีอำนาจ ดังนั้นมอญจึงไม่กล้าตามไปแย่งพระแก้วมรกตคืน และได้เล้าถึงความเกี่ยวพันทางด้านสายเลือดและการแต่งงานระหว่างกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร และ ละโว้ ยโสธรม และชนชาติขอมพระนคร ตำนานความเก่งกาจของกษัตริย์ในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกต ซึ่งล้วนอยู่ในอาณาจักรสยามเป็นหลักตามลำดับจนมาถึงสมัยอยุธยาและกรุงเทพมหานคร

จากตำนานพระแก้วมรกตได้ไขปมประวัติศาสตร์ไทย โดยผู้เขียนได้นำเสนอแง่มุมจากตำนานพระแก้วมรกตเรื่องของประวัติศาสตร์การตั้งเมืองของกษัตริย์ไทยในดินแดนอยุธยาโบราณ อุทอง และละโว้ รวมถึงเขมรไว้ โดยการอิงจากตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานมูลศาสนา และชินกาลมาลีปกรณ์เหล่านี้ ช่วงหลังของบทที่ 2 ได้กล่าวถึงช่วงท้ายของพงศาวดารเหนือที่เล่าถึงช่วงพระแก้วมรกตมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปอยู่ตามนครต่าง ๆ และได้ไปอยู่ที่กำแพงเพชรต่อมาเจ้าราชบุตรเมืองละโว้ได้ทูลขอพระแก้วมรกตกลับสู่เมืองละโว้อีกคราว ก่อนที่จะกลับขึ้นไปสู่กำแพงเพชรหัวเมืองฝ่ายเหนือในภายหลังอีกครั้ง

บทที่ 3 พระแก้วมรกตเสด็จไปโปรดสัตว์ทั่วทุกมหานครในแดนล้านนา

ในบทนี้ได้เล่าถึงเรื่องการเดินทางโปรดสัตว์ของพระแก้วมรกตตามนครต่าง ๆ ทางเหนือ ซึ่งพระภิกษุไทยชื่อพระรัตนปัญญาซึ่งได้รณาคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ไว้ที่นครเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2060 บันทึกเรื่องราวของพระแก้วมรกตตั้งแต่ออกจากเมืองกำแพงเพชรสู่เมือง

เชียงราย และบรรยายเนื้อความที่บันทึกเหตุการณ์ตอนเจอพระแก้วมรกตตามคัมภีร์รัตนพิมพวงศ์ เกิดความต่อเนื่องของเนื้อหา ซึ่งจากเนื้อหาในช่วงนี้ชี้ให้เห็นลักษณะของอำนาจทางการเมืองระหว่างเมืองเชียงรายลำปางและเชียงใหม่ ที่เมืองเชียงใหม่มีอำนาจเหนือหัวเมืองเหนือทั้งปวง แต่ก็มีเหตุการณ์พิเศษที่ทำให้พระแก้วมรกตได้ยังอยู่ที่เมืองลำปางอยู่ระยะหนึ่งก่อนที่จะเดินทางไปเชียงใหม่ในที่สุด

ส่วนท้ายของบทจะกล่าวถึงตำนานพระแก้วมรกตในเมืองหลวงพระบาง ซึ่งได้เดินทางออกจากเชียงใหม่ในยุคสมัยของพระไชยเชษฐาแห่งอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิ์สืบสานตติวงศ์ในกรุงเชียงใหม่และหลวงพระบาง โดยมีพระราชบิดาเป็นเจ้านครเชียงใหม่พระนามว่าพระเจ้าโพธิสาร เมื่อพระเจ้าโพธิสารสิ้นพระชนม์ได้รับอัญเชิญขึ้นครองเมืองเป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2093-2095 แต่หลังจากที่พระองค์ทรงถวายพระเพลิงพระราชบิดาเสร็จจึงได้เสด็จกลับเมืองหลวงพระบางได้นำพระแก้วมรกตและพุทธรูปหิงค์กลับไปหลวงพระบางด้วย ได้สร้างมหาปราสาท 3 หลัง ขึ้นเพื่อประดิษฐาน ต่อมาได้ย้ายจากนครหลวงพระบางมาสู่เวียงจันทน์ ซึ่งผู้คนในเวียงจันทน์ก็อ่อนน้อมบูชาพระแก้วมรกตปฏิบัติบูชาคู่กับพระบางมาหลายชั่วอายุคน

เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่า ในจุลศักราช 1129 พระยาตากสินซึ่งได้เป็นพระยาวชิรปราการเจ้าเมืองกำแพงเพชร ได้รวบรวมไพร่พลตั้งเมืองธนบุรี เป็นมหากษัตริย์สืบวงศ์สยาม ได้ขยายขอบเขตอาณาจักรให้กว้างขวาง จึงให้เจ้าพระยาอนุรักษสมาให้แต่งกรมการขึ้นไปยังนครหลวงเวียงจันทน์ให้อ่อนน้อม แต่ฝ่ายพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์ไม่ได้อ่อนน้อมด้วยเห็นว่าไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของผู้ใดมาเป็นเวลากว่าพันปีและไม่เคยเป็นข้าศึก ประเทศใด ๆ อย่างเช่นเชียงใหม่จึงไม่ยอมสวามิภักดิ์

บทที่ 4 พระแก้วมรกตเสด็จกลับมาสู่กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา

ในบทนี้ผู้เขียนได้เกริ่นนำถึงการที่พระแก้วมรกตต้องออกจากนครปาดาลิบุตรและเดินทางไปเมืองต่าง ๆ เนื่องจากนครนั้นเกิดความเสื่อมโทรมจึงเกิดการรบพุ่งฆ่าฟันกัน พระแก้วมรกตจึงต้องอำลาจากไป แต่หากพระแก้วมรกตประดิษฐานเมืองใดนั้นก็จะเป็นอันตรายให้พระพุทธรูปเมืองนั้นก็จะเจริญรุ่งเรืองขึ้นมากกว่าเดิม

ข้อมูลการเดินทางเสด็จสู่กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ได้อ้างจากพระราชนิพนธ์สมเด็จพระจอมเกล้าฯ สรุปความได้ว่า ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเมื่อครั้งยังทรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทรงยกทัพขึ้นไปปราบนครศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทน์เรียบร้อยแล้ว จึงได้อัญเชิญลงมายังกรุงเทพมหานครพร้อมกับพระบาง ครั้งนั้นยังเป็นแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงพระแก้วมรกต และ

สมโภชพร้อมอัญเชิญขึ้นประดิษฐานตลอดรัชสมัย แต่ต่อมาด้วยบารมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงกำลังสิริของพระมหามณีนรัตนปฏิมากรไม่ได้จึงทำให้คลังไคล้เสียพระสติผิดวิปาสไป

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงกระทำการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ทรงโปรดเกล้าฯ ย้ายพระนครข้ามมาอยู่ฝั่งตะวันออกพร้อมกับสถาปนาวัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระบรมมหาราชวังเพื่อประดิษฐานองค์พระแก้วมรกตเนื่องจากทรงพระราชดำริว่า “พระพุทธรัตนปฏิมากรพระองค์นี้เป็นแก้วอย่างดีวิเศษจึงมีควรอยู่ที่เมืองธนบุรีเพราะเป็นเมืองน้อยขึ้นกับกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา” จึงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญแห่ย้ายไปประดิษฐานที่ใหม่อันเป็นชัยภูมิที่ดีกว่า เมื่อปีมะโรง ฉกศก ศักราช 1146 วันจันทร์ แรมสิบสองค่ำ เดือนสี่ พร้อมกับสถาปนามพระอารามใหม่ว่า “**วัดพระศรีรัตนปฏิมากร**” จากนั้นจึงมีการเฉลิมพระราชวังและพระราชมณเฑียรใหม่พร้อมพระราชทานนามพระนครใหม่ให้สอดคล้องกับนามพระพุทธรัตนปฏิมากรว่า “**กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยาบรมราชธานี**” เพราะเป็นที่เก็บรักษาพระมหารัตนปฏิมากรพระองค์นี้ไว้

ซึ่งจุดนี้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะบทบาทของพระแก้วมรกตที่มีต่อผู้คน ความเชื่อ และอำนาจที่มีมากยิ่งต่อผู้คนในยุคนั้น จนถึงกับเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ และเป็นหัวใจหลักในพระบรมมหาราชวังในยุคที่บ้านเมืองกำลังสั่นคลอน ผลิตเปลี่ยนแผ่นดินและได้ตั้งเป็นชื่อของเมืองหลวงใหม่แห่งราชอาณาจักรสยาม

บทที่ 5 เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับพระแก้วมรกต

บทนี้จะอธิบายเกี่ยวกับความเบ็ดเตล็ดที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกต โดยส่วนแรกจะกล่าวถึงพระบรมราชวินิจฉัยเรื่องของช่างฝีมือการทำพระแก้วมรกตโดยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัยสรุปเรื่องนี้ว่า “เป็นพระพุทธรูปงดงาม ฝีมือระดับช่างเอกไม่เหมือนดังที่เคยเจองาน ไม่ว่าจะเป็นอินเดียแขกเทศ สิงห์ มอญ พม่า เขมรไทยเหนือ หรือจีน ไม่ว่าจะเป็นด้านฝีมือช่างก็ไม่ใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกันพระพุทธรูปจากอื่น ๆ เลย” โดยที่พระองค์ทรงไม่เชื่อว่าจะมีเทวดามาช่วยสร้างตามตำนาน แต่พระองค์ทรงเสนอเป็นพระราชวินิจฉัยว่ามีความคล้ายคลึงกับฝีมือช่างลาวเหนือโบราณข้างเมืองเชียงแสน

จุดนี้ผู้เขียนได้เห็นต่างกับพระราชวินิจฉัยเล็กน้อยจากที่มีความเห็นว่าสร้างขึ้นที่เชียงแสน แต่ผู้เขียนเสนอว่าสร้างขึ้นที่ศรีวิชัยและเมื่อองค์พระแก้วไปถึงเชียงแสนแล้วนั้นจึงส่งอิทธิพลต่อสกุลช่างเชียงแสนในเวลาต่อมา โดยอ้างอิงจากการเปรียบเทียบผ่านรูปถ่ายของพระแก้วมรกตเมื่อคราวไม่ทรงเครื่องทรงกับพระพุทธรูปศรีวิชัยรุ่นแรกโดยเทียบจากพระเกตุมาลาที่ต่ำกว่าครึ่งวงกลม และเปรียบเทียบระหว่างเศียรพระพุทธรูปที่ชวากับพระพุทธรูปเชียงแสน (หลวงพ่อดำ) พบว่ามีความคล้ายคลึงกันมากจนเรียกได้ว่ารูปแบบศิลปะที่ส่งอิทธิพลไปยังเชียงแสนนั้นได้รับ

แรงบันดาลใจจากศรีวิชัย เรียกว่า “ศรีวิชัย-เชียงแสน” และต่อยอดความน่าเชื่อถือของเส้นทางงานช่างจาก อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ ในหนังสือพุทธานุกรณ ว่าพระพุทธรูปเชียงแสนนั้นได้รับอิทธิพลมาจากคุปตะผ่านศรีวิชัย และผู้สร้างนั้นคือพระวิษณุ สร้างขึ้นที่นครศรีโพธิ์ (ไชยา) เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1260-1270 และในขณะนั้นพระโอรสของพระอินทร์อีกองค์หนึ่ง ทรงพระนามภาณุได้ไปปกครองชาว จากนั้นสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ในเจดีย์มณฑปทำเครื่องหมายตรีเนตรไว้ที่ระหว่างพระเนตรทั้งสอง

ลำดับต่อมา ได้กล่าวถึงพระบรมราชวินิจฉัยเรื่องใครเป็นผู้สร้างพระแก้วมรกต โดยทรงเห็นว่า “น่าจะเป็ของท่านผู้มีบุญผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินเมืองของชนที่นับถือพระพุทธศาสนา มากกว่าผู้ที่ถือผีสงเทวดาและที่อื่น ๆ และคงมีบุญญาภาพแรงกว่าเมืองใกล้เคียงโดยทั่วไป มีอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ จึงมีอาณาภาพมากขนาดที่สามารถจะนำก้อนแก้วใหญ่ขนาดนี้มาสร้างเป็นพระพุทธรูปได้ ต้องมีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา มากกว่าเงินทอง หากมีเช่นนั้นแล้วคงจะขายก้อนแก้วนั้นเสีย หรือเก็บไว้ทั้งก้อนเพื่ออวดบารมีเกียรติยศ คงจะมีศรัทธาเห็นว่าสิ่งอื่นจะยิ่งกว่าพุทธรัตนะไม่มี จึงได้สร้างพระแก้วขึ้น เห็นว่าจะประเสริฐยิ่งกว่าการเก็บไว้หรือใช้ทำอย่างอื่น จะเป็นเกียรติยศในชาตินี้แก่บ้านเมืองและเป็นกุศลมีผลประโยชน์ในชาติหน้า จึงได้เสียสละก้อนแก้วด้วยฝ่าออกให้ได้สัณฐานควรประมาณเป็นพุทธรูป” พระบรมราชวินิจฉัยดังนี้แสดงถึงนัยยะในการสร้างพระพุทธรูปมาองค์นี้ด้วยก้อนแก้วรัตนได้อย่างชัดเจน

ส่วนต่อมาผู้เขียนได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำว่า “ศรีวิชัย” และกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์ โดยคำว่าศรีวิชัยเป็นเพียงนามสมมติ ซึ่งไม่มีมหานครตั้งอยู่ที่ใด และกษัตริย์เองก็นิยมอ้างว่าเป็นไศเลนทรวงศ์กันทั้งนั้น ซึ่งมีอยู่หลายแห่ง และแต่ละแห่งก็เป็นอิสระต่อกันและบางครั้งก็ยกย่องเพียงนครใดนครหนึ่งขึ้นมาเป็นมหานครเท่านั้น และขอเสนอด้วยคำอธิบายว่า กษัตริย์ไศเลนทรวงศ์นั้นมีชื่อเป็นไทยจากจุดสังเกตเช่น เมืองราม เมืองละโว้ นั่นก็ตั้งชื่อตามนามกษัตริย์ที่ทรงนามว่าพระราม หรือพระเจ้าละโว้มีราชธิดา ชื่อจามเพราะเมื่อยังเล็กอยู่จามเก่ง ส่วนทูตที่มาเชิญพระนาง มีนามว่า คะวะยะซึ่งเป็นไทยมีชื่อว่านายไข่ คนไทยตั้งชื่อเด็กว่า ไข่แดง ไข่ดำ ไข่นุ้ย เป็นต้น ส่วนกษัตริย์ทรงพระนามว่าตามพรลิงค์ แปลว่า แดงลิงค์ แปลว่าไข่ รวมถึงชื่อในปราสาทเขมรทั้งหลายนั้น นครวัด นครหลวง นาคพัน สระสรง ฯลฯล้วนแต่เป็นชื่อไทย รวมถึงตำนานพระแก้วมรกตก็เป็นของคนไทยที่เขียนขึ้นไว้มีทั้งฉบับภาษาไทยและบาลี และสุดท้ายตำนานพระแก้วมรกตก็ถูกดัดแต่งแก้ไขในสมัยต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจผิด ทั้งเรื่องชื่อกษัตริย์หรือชื่อพระที่มักซ้ำกัน หรือการชอบแต่งตอนต้นของตำนานให้ไปเชื่อมโยงกับอินเดีย เป็นต้น

ภาคผนวก ตำนานพระแก้วมรกตฉบับไทย

ช่วงท้ายนี้ผู้เขียนได้วิจารณ์ถึงตำนานพระแก้วมรกตฉบับไทย ท้ายพระราชพงศาวดารเหนือเพื่อเทียบกับ ประวัติศาสตร์ของไสลชนทรวงศ์ ซึ่งจากการได้อ่านพิจารณาเห็นว่ามัลักษณะที่ค่อนข้างคล้ายคลึงและมีบางจุดที่สอดคล้องรับกัน แต่ก็มีบางส่วนที่อาจจะยังคลุมเครืออยู่ แต่เมื่อสรุปโดยภาพรวมแล้วก็ยังอยู่ในลักษณะที่เป็นตำนานหรือพงศาวดารทางศาสนาที่บันทึกสืบต่อกันมาพอจะสามารถเชื่อถือได้เพียงอาจจะต้องตัดในเรื่องของความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์บางอย่างออกเพราะเป็นการบันทึกในลักษณะบอกเล่า แต่ก็ยังจัดอยู่ว่าเป็นการบันทึกข้อมูลที่ค่อนข้างใช้ป็นสิ่งอ้างอิงได้เท่าที่มีในขณะนี้และยังมีอายุใกล้เคียงกับเหตุการณ์มากกว่าปัจจุบัน

3. วิเคราะห์หนังสือเรื่อง “พระแก้วมรกตของไทย”

ภายหลังจากได้อ่านหนังสือเรื่องพระแก้วมรกตของไทยแล้ว ผู้วิจารณ์มีข้อวิจารณ์ ดังนี้

3.1 ลักษณะของหนังสือ

ส่วนปกหน้าหรือส่วนปกหลังเป็นการบ่งบอกลักษณะความเป็นไทย และการนำรูปพระพุทธรัตนปฎิมากร ขึ้นเป็นภาพหลักโดยใช้คำว่าพระแก้วมรกตของไทย ซึ่งเน้นย้ำในลักษณะที่พระแก้วมรกตเป็นของไทยตั้งแต่เดิมเป็นหลัก ซึ่งให้เห็นแนวคิดของผู้เขียนได้อย่างชัดเจน ในส่วนของหน้าหลังได้กล่าวถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลฝรั่งเศสต้องการให้ไทยคืนดินแดนที่รับไปเมื่อ พ.ศ. 2484 ตลอดจนขอพระพุทธรูปมหายานรัตนปฎิมากร (พระแก้วมรกต) ไปด้วย โดยแสดงตำนานเรื่องพระแก้วมรกตที่บันทึกไว้ว่าพระแก้วมรกตเคยอยู่ในประเทศเขมร (อินทปัต) ผู้เขียนได้แย้งว่าเป็นเรื่องจริงแต่ก่อนที่พระแก้วมรกตจะไปอยู่เขมร ประเทศลาว ล้านนา พระพุทธรูปองค์นี้เคยอยู่ที่ไหน..? สร้างจากที่ไหน..? และเป็นศิลปะในสมัยใด..? ซึ่งชี้ว่าคำตอบได้อธิบายไว้ในเล่มนี้

3.2 การเรียบเรียงเนื้อหา

การเรียบเรียงเนื้อหา ผู้เขียนได้เรียบเรียงเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็น 6 บท รวมภาคผนวก ซึ่งในแต่ละบทได้แตกประเด็นตามข้อบ่งชี้ที่แน่นอนอย่างชัดเจน โดยเป็นการนำเสนอเชิงการอภิปรายประเด็นที่แต่ละบทสอดคล้องเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และข้อมูลจากตำนานพระแก้วมรกต, รัตนพิมพวงศ์, ชินกาลมาลีปกรณ์, พงศาวดารต่าง ๆ, เอกสารวิชาการของนักวิชาการ และนักโบราณคดีต่างประเทศไว้อย่างชัดเจน ในทุก ๆ บท โดยช่วงท้ายของแต่ละบทจะมีบันทึกเกี่ยวกับที่มาของข้อมูล และข้อมูลวิชาการไว้ประกอบ (ธรรมทาส พานิช, 2551)

3.3 ลักษณะการนำเสนอเนื้อหา

ในการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือนี้ ผู้เขียนได้มีการนำเสนอเนื้อหาด้วยการดำเนินเรื่องไปควบคู่กับการนำเสนอภาควิชาการบันทึกทางประวัติศาสตร์และข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ประกอบไปด้วย แต่คงเน้นไปที่อาณาจักรศรีวิชัยที่ขยายตามพรลิงนครศรีธรรมราชและเมืองโบราณเวียงสระ ตลอดจนญาติวงศ์ในไศเลนทรวงศ์ในพื้นที่ภาคกลางเป็นหลัก

3.4 แรงบันดาลใจในการเขียน

จากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ทำให้เห็นว่าผู้เขียนมีความมุ่งมั่นอุทิศตนในการตีแผ่ประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับท้องถิ่นและสอดคล้องกับวัฒนธรรมร่วมด้วย น่าจะเกิดจากความสนใจในด้านวิชาการของท่าน และการสนใจในเรื่องของธรรมะซึ่งเป็นลักษณะชาวพุทธที่เหนียวแน่นอันได้อิทธิพลมาจากท่านพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลารามเป็นหลัก

3.5 มุมมองที่โดดเด่นของหนังสือ

3.5.1 มีการนำเสนอรูปเล่มและชื่อที่สอดคล้องกับแนวคิดได้อย่างชัดเจน

3.5.2 นำเสนอแนวคิดของท่านผ่านการเชื่อมโยงทางวิชาการและสอดคล้องไปกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างดี

3.5.3 มีการนำเสนอแนวคิดที่แตกต่างไปจากคัมภีร์หรือตำราตำนานเรื่องของพระแก้วมรกตเล่มก่อน ๆ ได้สอดคล้องกับข้อมูลทางเอกสารนักวิชาการเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ผู้สนใจศึกษาได้อีกทางหนึ่ง โดยผู้เขียนเรื่องของพระแก้วมรกตนั้นมีจำนวนน้อย การเสนอแนวคิดและเขียนตำราของท่านผู้เขียนนี้จึงค่อนข้างสนใจ

3.6 ข้อดีของหนังสือ

3.6.1 มีการนำเสนอที่ค่อนข้างไม่เป็นระเบียบ สรุปเนื้อหาได้ยาก

3.6.2 มีลักษณะสอดคล้องกับวรรณกรรมท้องถิ่นมาก ควรเพิ่มเติมทฤษฎีแนวคิดรุ่นใหม่มากขึ้นเพื่อประกอบแนวคิดได้อย่างชัดเจนและตรงกับข้อสมมติฐาน

3.6.3 ควรนำเสนอผลวิจัยหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องในเรื่องวัสดุที่สร้างพระแก้วมรกต หาแหล่งหินที่น่าจะเป็นไปได้ หรือมีความสอดคล้องใกล้เคียงที่สุดมานำเสนอด้วย

4. สรุป

หนังสือเรื่อง “ตำนานพระแก้วมรกตของไทย” นำเสนอแนวคิดเรื่องของพระแก้วมรกตไม่ได้เกิดขึ้นที่อินเดียหากแต่เกิดขึ้นในพื้นที่ของประเทศไทย และได้เดินทางไปในภูมิภาคต่าง ๆ และประเทศต่าง ๆ ใกล้เคียง แล้วสุดท้ายก็ได้เดินทางกลับมาสู่ที่เดิมไม่ใช่มาจากที่อื่น

โดยการเทียบเคียงทางประวัติศาสตร์และข้อมูลเอกสารอื่น ๆ มาพักที่สอดคล้องกับศิลปะศรีวิชัย และบทบาทของพระพุทธรูปหามณเฑียรนปฐมากร (พระแก้วมรกต) ที่มีต่อสังคม

5. ข้อเสนอแนะ

ในเบื้องต้น ผู้อ่านควรศึกษาข้อมูลเรื่องพุทธลักษณะหรือพุทธศิลป์ของพุทธรูป และประวัติศาสตร์เพิ่มเติม โดยควรอ่านหนังสือตำนานพระแก้วมรกตเบื้องต้นมาก่อนและ คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ก่อนอ่านตำรา

ข้อเด่น

1. นำเสนอตำนานพระแก้วมรกตอีกแนวคิดหนึ่งได้อย่างน่าสนใจ
2. สอดแทรกประวัติศาสตร์พื้นถิ่นและข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้องได้อย่างน่าสนใจสามารถนำไปศึกษาต่อยอดได้
3. หนังสือเล่มนี้สามารถใช้อ้างอิงและประกอบการค้นคว้าศึกษามีอุปการะแก่ผู้ใดใครในการศึกษาต่อไปได้เป็นอย่างดี

ข้อควรพัฒนา

1. ลักษณะการเรียบเรียง ค่อนข้างจะซับซ้อน ควรปรับให้มีลักษณะอ่านง่าย
2. เนื้อหาในบทของแต่ละบท บางครั้งคล้ายคลึงกันเกินไป ควรอธิบายอย่างรัดกุมและไม่ซ้ำซาก

เอกสารอ้างอิง

ธรรมทาส พานิช. (2551). พระแก้วมรกตของไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยาสรรพ.